

Škofijska orgelska šola u Mariboru

Predstojnik Instituta za crkvenu glazbu »Albe Vidaković« Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu prof. Miroslav Martinjak i njegov zamjenik prof. Ivan Golčić sudjelovali su 9. listopada 2004. na proslavi 25. obljetnice *Škofijske orgelske šole* u Mariboru. Ta škola dala je i još daje značajan doprinos u njegovanju istinske crkvene glazbu u mariborskoj biskupiji.

Za tu je prigodu prof. dr. Štefan Alojzij Ferencak, voditelj Škole, objavio jubilarnu knjigu u kojoj opisuje povijest

slovenskih orguljskih škola čije se djelovanje može pratiti od 1836. godine i dovodi se u vezu s biskupom Antunom Slomšekom.

Slavlju je prisustvovao i dr. Franc Kramberger, mariborski biskup. Prijateljske veze Zagreba i Maribora, koje je i sâm mjesni biskup istaknuo, treba i danas podržavati. (M. M.)

**PRIJAMNI ISPITI I UPISI U PRVU
GODINU STUDIJA AK. GOD.
2004./2005.**

U I. (ljetnom) roku razredbenog postupka bilo je prijavljeno devet kandidata. Na prijamnom ispitu održanom 8. srpnja 2004. godine, svih devet kandidata zadovoljilo je uvjete prijamnog ispita. Od navedenih devet kandidata, šestoro ih je upisalo studij crkvene glazbe

Za II. (jesenski) rok razredbenog postupka prijavilo se dvanaest kandidata Tijekom prijamnog ispita (7. rujna 2004.) jedan kandidat se nije pojavio na pismenom dijelu ispita, petero kandidat nije zadovoljilo prijamni, a šestoro ih je steklo uvjete za upis, te su i upisali prvu godinu studija crkvene glazbe.

Novi studenti na Institutu su: Jelena Benković, Božidarka-Matija Čerina, Marko Fatović, Milan Hibšer, Ana Majajić, Kristijan Mihalić, Tihomir Prša, Barbara Rubil, Josipa Sokić, Mario Šarec, Elizabeta Štandl i Lana Zlatar. Čestitamo!
Damir Šumečki

Sakramentar MR 126

Metropolitanske knjižnice u Zagrebu

Andrea s. Ana Terezija Vuradin

Studentski rad

Sakramentar svete Margarete, MR 126 najznačajniji je dokument srednjovjekovne sakralne glazbe sjeverne Hrvatske (nastao između 1073. i 1092. godine).¹ Spada među najstarije liturgijsko-glazbene kodekse koji su se upotrebljavali i od danas sačuvali u Zagrebu.

U Hrvatskoj postoji priličan broj takvih srednjovjekovnih kodeksa. U Metropolitanskoj knjižnici i riznici prvostolne crkve u Zagrebu pohranjeno je preko trideset neumatskih kodeksa, dok ih se znatan broj čuva po mnogim samostanskim, katedralnim i kaptolskim knjižnicama u Dalmaciji, po raznim muzejima te u privatnim posjedima. Najznačajnije knjižnice koje čuvaju neumatske kodekse su knjižnica samostana sv. Franje u Šibeniku, sa devet neumatskih kodeksa iz razdoblja od 11.

do 14. st, katedralne knjižnice u Trogiru, Splitu i Zadru, sa po više kodeksa, dok se na ostalim mjestima čuva jedan ili nekoliko rukopisa ili odlomaka.² Većina tih kodeksa nije temeljito proučena, pogotovo sa strane istraživanja neumatskih zapisa i njihove kritičke analize u vezi sa sličnim domaćim i stranim rukopisima, već se više išlo samo za informiranjem i izvanjskim opisom pojedinih rukopisa i predlaganjem stručnjacima na analizu.³

PROUČAVANJE NEUMIZACIJE STARIH KODEKSA KOD NAS

U Hrvatskoj, prije A. Vidakovića, postoje samo trojica muzikologa koji su proučavali neumizaciju starih kodeksa. Prvi je o. Ivan Barbić, koji je 1895. g. u *Starohrvatskoj prosvjeti* obradio *Liber sequentiarum* koji

se čuva u samostanu franjevac konventualaca u Šibeniku.⁴

Godine 1903. Vid Vuletić Vukasović istražuje odlomke neumatskog kodeksa u Dubrovniku.⁵ O. Antonin Zaninović istraživao je više različitih odlomaka iz neumatskih zbornika koji su se upotrebljavali u Dalmaciji: »Laudes« iz Evangelistara zadarske crkve sv. Šimuna (1926), odlomak iz »Graduala« s otoka Lastova, odlomak rukopisa tj. samo jedan list pergamene iz starinskog »Graduala« koji se čuva u Kaptolskoj knjižnici u Hvaru, te »Trogirski lekcionar« koji je prikazao u *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku* 1932. godine.

Dakle, od velikog broja neumatskih kodeksa kod nas, sa strane paleografske analize, do Vidakovića, obrađeno ih je

samo nekoliko, i to uglavnom iz Dalmacije. Albe Vidaković učinio je slijedeći korak, sustavno analiziravši najznačajniji kodeks sjeverne Hrvatske, Sakramentar sv. Margarete, MR 126. Kroz četiri opširna poglavlja svog članka daje nam detaljni prikaz ovog vrijednog pisanog kulturno-povijesnog spomenika.⁶

NASTANAK I OPIS

Sakramentar sv. Margarete MR 126 donio je u Zagreb prvi biskup, benediktinac Duh, oko 1094. godine.⁷ Pisan je latinskim jezikom a donesen je u Zagreb iz benediktinskog samostana sv. Margarete de Hahót u Ugarskoj. Međutim, sakramentar nije nastao u toj opatiji, već u Francuskoj, napisan prema predlošku iz francuske opatije st. Wandrille u okolini Rouena, što se zaključuje po velikoj zastupljenosti svetaca koji su se slavili u toj regiji. Prije donošenja u Ugarsku opatiju, naknadno je, još za vrijeme pisanja rukopisa, nadopunjen nizom ugarskih svetaca. Sve ove povijesne činjenice u vezi s nastankom Sakramentara MR 126 istražio je dr. Dragutin Kniewald.

Prema nalazima dr. Kniewalda u Sakramentaru MR 126 postoje četiri sloja koji su utjecali na kompoziciju njegova sadržaja:⁸

1. Rimski sloj: glavne svetkovine preuzete i rasporedene prema gelazijevsko-grgurskom sakramentaru.
2. Francuski sloj: partikularni nacionalni i regionalni sveci.
3. Ugarski sloj: nacionalni sveci.
4. Zagrebački sloj: naknadne izmjene i dodaci, koji predstavljaju osnovicu »zagrebačkog obreda«, a prema tome i početke partikularnog latinskog obreda u nas.

Istražujući okolnosti i vrijeme, u kojima se kult pojedinih svetkovina širio, osobito u zemljama kojima naš rukopis duguje porijeklo, Kniewald zaključuje da je Sakramentar MR 126 nastao između 1073. i 1092. godine.⁹ Prvo svjedočanstvo o Sakramentaru MR 126 je u najstarijem otkrivenom inventaru Zagrebačke katedrale, iz 14. st.

»Sakramentar MR 126 sastoji se od 111 folija pergamene, veličine 180x225 mm. Sadržaj mu je raspoređen po uobičajenom redu. Danas počinje molitvom *Presta Domine fidelibus tuis*, a to je kolekta čiste

srijede, što znači, da je već od XIV. st. nepotpun (jer je tim početnim riječima opisan u inventaru) i da su mu u Temporalu nedostajali svi dijelovi od došašća do čiste srijede. Vjerojatno je na početku bio i *ordo missae*. Prvi dio rukopisa ide do 32. folije i svršava s XXVI. nedjeljom po Duhovima (*Explicit ordo dominicus*).

Od 32. folije počinje drugi dio, Sanctoriale (*Incipit orationes de sanctis*), i obuhvaća blagdane od sv. Silvestra do sv. Tome (folija 70). Na folijama 70-74 su *Commune sanctorum*; a od folije 75 pa sve do folije 107 su, uz neke male prekide i naknadne preinake, votivne mise. U zadnjem dijelu sakramentara (folije 108-110) nalaze se razni blagoslovi (*benedictiones generales*, kako ih zove inventar iz XIV. stoljeća).¹⁰

PALEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE TEKSTA

Iza ovog upoznavanja sa Sakramentarem MR 126, slijedi njegova stručna analiza opisom paleografskih karakteristika teksta. Tekst je pisan latinskim jezikom, za potrebe celebranata, kao liturgijski priručnik i to – tekstovi namijenjeni čitanju, krupnijim (krupna karolinška minuscula), a tekstovi namijenjeni pjevanju sitnijim (ista vrsta pisma, samo sitnije) slovima iznad kojih su neume.

Vidi se da je većinu tekstova pisao od isti skriptor u istom vremenskom razdoblju, dok je zagrebački dodatak, pridodan kasnije, napisao drugi prepisivač.

Međutim, nisu svi tekstovi namijenjeni pjevanju neumizirani, već većinom oni tekstovi koji su celebrantu bili najpotrebniji i koje je najčešće koristio. U tekstu Sakramentara MR 126 postoji velik broj kratica, što je u ono vrijeme bilo uobičajeno, radi uštede prostora.

Illuminacija Sakramentara MR 126 očituje se u brojnim inicijalima, od kojih su neki posve jednostavni, dok su drugi znatno bogatiji. Izrađeni su uglavnom u crvenoj, plavoj i žutoj boji, a rjeđe se pojavljuju crna i zlatna boja.

Sakramentar MR 126 daje dojam pomnijivo i uredno izrađenog rukopisa, unatoč nekih nepotpunih folija, u kojima su upotrijebljene pergamene s rupama, ali je tekst zgodno raspoređen i može se čitati bez smetnja.¹¹

GLAZBENA OBRADA

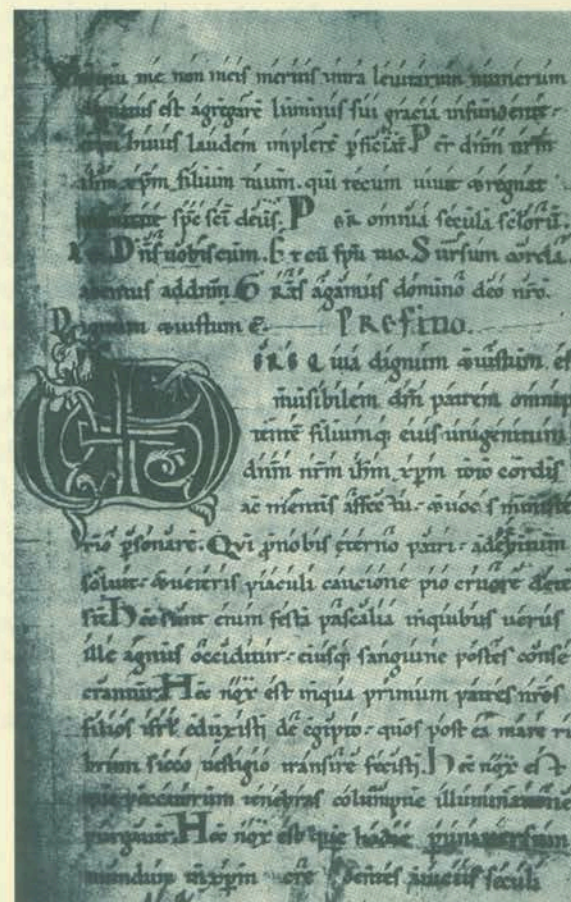
Kao što sam već navela, tekstovi su djelomično neumizirani, ne svi i ne čitavi, već ondje gdje je celebrantu bilo potrebno.

S obzirom na neumiziranost, postoje tri skupine tekstova:

1. Prva skupina sadržava tekstove potpuno neumizirane, a to su: Exultet (iz Hvalospjeva uskrstnoj svijeći), jedno predslavlje,¹² uvodni zaviji litanija Sviju Svetih, te intonacija velike doksologije Gloria in excelsis Deo.

2. Drugu skupinu sačinjavaju djelomično neumizirani tekstovi. Razlog djelomične neumizacije je jednostavnost melodijske linije. Budući da ju je celebrant znao napamet, trebalo mu je samo nekoliko znakova, koji bi ga na nekim mjestima upozorili gdje treba učiniti kakvu flexu ili promijeniti glas. Upravo je najveći broj tih djelomično neumiziranih tekstova u Sakramentaru MR 126.

3. U treću skupinu spadaju tekstovi koje celebrant nije nikada upotrebljavao, a koji su ga upozoravali da te dijelove izvodi *schola cantorum*. I tekstovi i neume, a to su uglavnom intonacije Tractusa, Introita i Offertorija, pisani su dosta sitnijim znakovima budući da ih celebrant nije trebao čitati. Kao što je prije spomenuto, tekst je

ispisan dvijema vrstama slova: krupnijim i sitnijim. Krupna slova je prepisivač upotrebljavao za tekstove koje je celebrant tihim glasom čitao, a sitnija slova su služila kao tekstovna podloga za neumatsko bilježenje melodije. Svrha je bila, dakle, jasno određena, ali aplikacija nije svuda jednako provedena. Tako se u nekim slučajevima dogodilo, da je prepisivač izradio neke tekstove sitnijim slovima, imajući pred očima, da treba ostaviti iznad njih potreban prostor za neume, ali neume nije ispisao, a također i obratno, iznad tekstova napisanih krupnijim slovima, namijenjenih čitanju, a ne pjevanju, naknadno su nepoznatom rukom dodane neke neume.¹³

Neumatsko pismo koje se koristi u Sakramentaru MR 126 je tzv. njemačka primitivna notacija. To je posebna vrsta notnog pisma koja se razvila iz sanktgalenskog pisma, a upotrebljavala se u krajevima njemačkog govornog područja. Dok se sanktgalensko pismo odlikuje elegancijom, njemačko pismo koristi iste znakove, ali je mnogo krupnije i teže, a neume debelo i zaobljeno izvedene.¹⁴ Ta je notacija akcentna (kao i sanktgalenska) jer su tragovi osnovnih akcenata acutusa i gravisa u njoj sačuvani u svom prvobitnom, primitivnom obliku. Zbog toga i naziv »primitivna njemačka notacija«. Baš zbog tih oblika pisma, često se čini kao da je rukopis stariji barem pola stoljeća, nego što uistinu jest.

Međutim, u Sakramentaru MR 126 primijenjena je njemačka primitivna notacija razvijenijeg tipa, što se zaključuje po prisutnosti raznih ritmičkih znakova. Ritmička je ona notacija koja koristi ritmička slova koja utječu na dužinu note, kakvoću pjevanja, kvalitetu glasa. Ta slova u notaciji ovog sakramentara ne postoje, pa se ne može reći da je notacija ritmička, ali zato postoje razne epizeme kojee su prijelaz od akcentne neumatske notacije u ritmičku. Takva se notacija upotrebljavala u krajevima njemačkog govornog utjecaja koncem XI. stoljeća.

U Sakramentaru MR 126 ima dosta mjesta gdje se očituje dobro izražena diastemacija, tj. grafička realizacija melodijske linije. Neki su tekstovi pisani samo kao nizanje određenog broja neuma, bez vođenja računa o potpisivanju po slogovima i melodijskom kretanju, samo kao mnemotehničko pomagalo, ali su svi

značajniji melodijski odsjeci izraženi diastematskim načinom.¹⁵

Kao i tekst, tako i neume u Sakramentaru MR 126 potječu od dva prepisivača. Prvi je ispisao pretežni i glavni dio, vidljivo vješt neumatskom pismu, a naknadne nadopune izveo je kasnije, vjerojatno u Zagrebu, drugi skriptor, koji u tehnici pisanja neuma daleko zaostaje za prvim.

ANALIZA NEUMA

U posljednjem poglavlju ovog Vidakovićevo znanstvenog rada, slijedi analiza neuma, u usporedbi sa dva paralelna rukopisa iz kolekcije *Codices palatini latini*. U MR 126 postoji znatan broj inačica jednostavnih neuma, za razliku od dva paralelna rukopisa koji obiluju liquescenčnim neumama (kojih u MR 126, osim virge liquescens, nema). Osobito su brojne varijante virge, punctuma i pesa, a od posebnih neuma varijantne quilisme i franculusa (virga strata). U MR 126 također postoje neume kojih nema u paralelnim rukopisima: distropha, trigon, oriscus i virga liquescens. Tehnička izvedba pojedinih neuma u paralelnim rukopisima je bolja, neume su dotjeranije i ljepše.

»Što se tiče rasporeda i prilagođivanja neuma literarnom tekstu, svi su skriptori (osim prepisivača B iz MR 126) uglavnom podjednako vješti. U silabičkim melodijama, namijenjenim pjevanju, strogo se pridržavaju pravila i neume postavljaju na svaki odgovarajući slog, dok kod intonacija, određenih za *scholu cantorum*, nastoje samo iskoristiti slobodan prostor iznad teksta, bez obzira na to, da li će se riječi slagati sa napjevom, koji je zabilježen iznad njih.«¹⁶

ZAKLJUČAK

Sakramentar MR 126, najznačajniji neumatski kodeks sjeverne Hrvatske s kraja XI. stoljeća, zahvaljujući zauzetosti Albe Vidakovića, temeljito je izučen. No, u Hrvatskoj postoji još velik broj neizučениh, a vrijednih kulturno-povijesnih spomenika te vrste.

Očekujemo i nadamo se da će se naći zauzeti mladih znanstvenika koji će javnosti približiti i taj dio naše kulturno-povijesne baštine, a što će i naši studenti moći koristiti u proširivanju svojih saznanja s područja muzikologije i paleografije.

BILJEŠKE:

¹ usp. MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka: *Hrvatska himnodija od srednjeg vijeka do preporoda*, Split, Književni krug, 1992., str. 42.

² usp. VIDA KOVIĆ, Albe: *Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 55.

³ Isto.

⁴ Isto, str. 53.

⁵ Isto, str. 54.

⁶ usp. MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka: *Hrvatska himnodija od srednjeg vijeka do preporoda*, Split, Književni krug, 1992., str. 42. i *Crkvena glazba, Priručnik za bogoslovna učilišta*, Zagreb, Hrvatsko književno društvo sv. Cirila i Metoda, 1988. str. 207.

⁷ usp. VIDA KOVIĆ, Albe: *Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 56. i str. 75.

⁸ Prije Kniewalda Sakramentar MR 126, tj. povijesne okolnosti njegova nastanka, proučavali su francuski benediktinac dom Germain Morin, koji je prvi upozorio na njega, te naš znanstvenik Franjo Fančev.

⁹ usp. VIDA KOVIĆ, Albe: *Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 57.

¹⁰ VIDA KOVIĆ, Albe: *Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 56.

¹¹ usp. VIDA KOVIĆ, Albe: *Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 58.

¹² Potpuno neumiziranje jednog predslavlja zajedničko je gotovo svim sakramentarama.

¹³ usp. VIDA KOVIĆ, Albe: *Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 62.

¹⁴ Isto, str. 63.

¹⁵ Isto, str. 65.

¹⁶ VIDA KOVIĆ, Albe: *Sakramentar MR 126 Metropolitanske knjižnice u Zagrebu*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 76.